BEKNOPTE

GENEES- EN HEELKUNDIGE

VERHANDELING

OVER DEN

SCORBUTUS.

DOOR

P. MIDDEL,

PRACT. CHIR. EN VROEDM.

Prijs *f* 1 — 00.

BEKNOPTE

GENEES- EN HEELKUNDIGE VERHANDELING

OVER DEN

SCORBUTUS,

DOOR

P. MIDDEL,
Pract. Chir. en Vroedm. te Groningen.

TE GRONINGEN, BIJ
J. H. BOLT.
1839.

VOORREDE.

Indien wij de veelvuldige ziekten nagaan, door welke het menschelijke organismus kan worden aangetast, dan bestaan er in de noordelijke streken, onder welke ook ons dierbaar vaderland behoort, weinig ziekten, welke algemeener voorkomen dan de schorbuut, en welke zulke gevaarvolle toevallen kunnen te weeg brengen. In deze overtuiging meer en meer bevestigd, nam ik mij voor, om in ledige oogenblikken deze ziekte naauwkeurig nategaan, te meer daar ik dezelve eenen tijd lang nu en dan heb aangetroffen in eenen hoogen graad, en de behandeling, welke toen de doelmatigste is bevonden, voor zoo verre mijne krachten zulks toelieten, naauwkeurig heb opgeteekend.

Ik achtte zulks geenszins overbodig, doch in tegendeel van belang en wel, omdat er toch in onze moedertaal over deze ziekte niets van eenig belang, indien men de verspreide stukken over deze

aandoening, in hand- en leerboeken voorkomende, uitzondert, bestaat.

En omdat deze hooge graad van Scorbutus veel zeldzamer op het vaste land voorkomt, dan op zee, achtte ik het des te noodzakelijker, zulks door eene kleine verhandeling algemeen bekend te maken, te meer, daar er nog vele lijders worden gevonden, welke aan de Ulcera Scorb. Ped. *lijden, welke deze, na de epidemische ziekte van 1826, hebben bekomen.*

De vijf eerste waarnemingen hier achter geplaatst, heb ik uit de Diss. van Dr. MENALDA *overgenomen, wijl deze mijns inziens hier niet overbodig waren.*

Ik hoop, dat deze weinige bladen wel bij het geneeskundig publiek opgenomen mogen worden, en dat de beoordeeling verschoonend mag zijn, opdat ik de op mij genomen taak met genoegen kan herdenken.

GRONINGEN
Augustus 1839.

P. MIDDEL.

LITTERATUUR.

Severinus Eugalinus, de Scorbuto lib. Bremae, 1604.
—— ed. *J. Stubendorf.* Lips. 1588.
—— ed. recogn. et emend. Venet. 1766.
M. Aurelius Severinus, de Scorbuto liber. Edit. alt. recogn. et emend. cui adduntur observationes *J. F. Bachström* et *J. Huxham*, circa eandem materiam. Venet. 1766.
Balth. Brunner, De Scorbuto. Rost. 1589.
Dn. Sennert, tractatus de Scorbuto, cui accesserunt ejusdem argumenti tractatus et epistolae, *Balduini Ronsei*, *J. Echtii*, *J. Wierii*, *J. Lancii* etc. Wittenb. 1624.
J. C H. Kramer, diss. epistolica de Scorbuto. Nurnberg 1737.
G. E. Stahl, de Scorbuti et Luis venereae diversis signis et medicinis. Halle 1706.
Rch. Mead, on the Scurvy. Lond. 1749.
Jac. Lind, a treatise on the Scurvy. Edinb. 1752, 54, 55.
Ant. Addington, essay on the sea scurvy. Reading, 1753.
Leonardus Stocke, de kwijnende ziekten der Nederlanders. Utrecht, 1764.
Sam den Ouden, Dissert. inaug. med. de Scorbuto. Lugd. Batav. 1767.
C. Lowitz, Anzeige eines neuen Mittels Wasser auf Seereisen vor dem Verderben zu bewahren, und faules Wasser trinkbar zu machen. St. Petersburg, 1790.
Joann. Guil. Wiebel, Analecta quaedam de ulceribus pedum vetustis. Erlang, 1795.
Dr. *Carl. Georg Theodor Kortum*, Beiträge zur practischen Artzeneiwissenschaft. Göttingen, 1795.
Conrad Monch, vermischte Aufsätze aus der Oeconomie, Naturgeschichte und Chemie. Marburg. 1794.
Dr. *W. H. S. Buchholz*, Bemerkungen über die verdorbene Luft in Gefängnissen, Zuchthäusern. Spitalern u. s. w. und die Verbesserungen der bedorbenen Luftarten. Erfurt 1794.
G. Parrots, zweckmäsziger Luftreiniger, theoretisch und practisch beschrieben. Frankf. am Mein. 1793.
Nth. Hulme, libellus de natura, caussa et curatione Scorbuti. London. 1768.
W. Jerveij, practical thoughts on the prevention and cure of the scurvij. Lond. 1769.
S. Verard Leviani, Sopra lo Scorbuto. Verona 1770.
L. Rouppe, Abhandl. vom Scorbut. herausgeg. v. J. Ch. Fr. Schlegel. Gotha, 1775.

T. R. Millman, inquiry into the source etc. aus dem Engl. von Hm. W. Lindemann. Berlin, 1795.
H. Bacheracht, pract. abhandl. über d. Scharbock, zum gebrauch der wundärtze bei der Russ. armee u. flotte. St. Petersb. 1786.
Th. Trotter, observations on the *scurvy*. Aus dem Engl. v. Ch. T. Michaelis. Leipz. 1787.
F. Thomson, an essay on the Scurvy. Lond. 1790.
Tr. v. Schraud, Abhandl. von der Verbindung der Lustseuche mit dem Scarbock und dessen Heilungsart. Wien 1791.
Mich. Schindler, Commentatio medica sistens Observationes circa usum conii maculati, et mali citrei in Scorbuto aliisque morbis. Ulmae 1791.
Paterson, a treatise on the Scurvy. Edinb. 1795.
J. C. Jacobs, traité du Scorbut en general. Brussel 1802.
J. C. Coquelin, memoires sur le scorbut. Paris 1803.
Hamb. Millios, essai sur le scorbut, qui a regné à Alexandrie en Egypte. Paris 1803.
J. T. Boÿer, diss. sur le scorbut. Par. 1805
Balme, Observations et reflections sur le scorbut etc. Mompel. 1813.
P. M. Keraudben, reflections sommaires sur le scorbut. Paris, 1804.
L. Haridon-Crémeneé, des affections tristes de l'ame considerées comme cause essentielle du scorbut. Paris 1804.
M. Bellefin observations sur le tractement du scorbut en pleine mer. Par. 1810.
S. Petit, diss. sur le scorbut, qui à regné à Zara en 1809. Par. 1814.
M. J. Cambray, diss. sur le scorbut. Paris 1815.
Hendricus Menalda, Dissertatio Medica inauguralis de usu sacchari in curatione Scorbuti. Groningae 1833.
. . . *Amman*, diss. de Stomacace sive Scorbuto oris. Lpz. 1681.
Eijselius, diss. de nomis. Erf. 1701.
Jac. van Lil, Beobachtungen v. d. Schnellen Fortgange d. Mundfäule (Stomacace) bei Kindern. — Aus. d. Harlemer Abhandl. 8t. Th. 1 St. in der Sammlung auserlesener Abhandl. gebr. pract. Aertze 2v. st. Bd. 15 st. S. 121.
Michaelis, üb. d. Mundfäule bei Kindern. (Hufelands Journ. 1809. Jan, S. 107.
Mende, über die mundfäule in d. j. 1806. (Hufelands Journal 1809 Oct. S. 24).
Adf. Lp. Richter, vom Wasserkrebs der Kinder. Berlin 1828.
S. Sgn. Wiegand, der Wasserkrebs. Erl. 1830.

INLEIDING.

De *Scheurbuik*, *Schorbut*, *Scarbock*, *Scorbutus*, (*scelotyrbe* der ouden) is eene eigenaardige, niet besmettende ziekte, welke met eene kwaadsappigheid, *acochymia scorbutica*, zoude gepaard gaan.

Bij de oude geneesheeren schijnt dezelve in het geheel niet, of ten minste slechts oppervlakkig bekend geweest te zijn, daar ook van het tijdperk, wanneer deze ziekte zich het eerst vertoond heeft, niet naauwkeurig gewag gemaakt wordt, hoewel eenigen van gevoelen zijn, dat de groote milt, welke volgens HIPPOCRATES met sommige bloedvloeijingen zoude gepaard gaan, tot de scheurbuik moët behoord hebben; — doch voor deze veronderstelling bestaat weinig grond.

In de dertiende eeuw (na de ontdekking van het kompas) vindt men hier en daar het bestaan van deze ziekte opgeteekend; maar eerst in de vijftiende en zestiende eeuw, werd men op dezelve meer opmerkzaam, omdat zij zich ook door de uitbreiding der scheepvaart menigvuldiger vertoonde.

Daar deze aandoening vooral bij zeelieden werd

opgemerkt en de ziektegevallen met de uitbreiding der scheepvaart zich vermenigvuldigen, zoo geloofden sommige geleerden dat deze ziekte bijzonder eigen was aan zeelieden, die lange zeereizen ondernamen. Hoe zeer nu ook deze veronderstelling schijnbaar iets voor zich heeft, gaat zij toch luidens de ervaring mank, daar er ook op het vaste land gevonden worden, die aan dezelfde ziekte kwijnen.

Dit gaf aanleiding tot eene verdeeling van gevoelens onder deskundigen, daar men elkander vroeg, of de ziekte, die zich te land vertoont, met die der zeevarenden gelijk gesteld moest worden of niet.

Zij die de zee-scheurbuik voor eene andere ziekte hielden, als: EUGALINUS, BOERHAAVE, CHARLETON, BLANKARD, HOFFMANN, WILLIS, GEDEON, HARVEY, STOCKE en anderen, beroepen zich hoofdzakelijk op de daadzaak, dat de zee-scheurbuik zich veel spoediger ontwikkelt en het leven in gevaar brengt, dan de land-scheurbuik, daar deze jaren lang aanwezig kan zijn, zonder het ligchaamsgestel diep aan te doen; — evenwel verloren de aanhangers van dit gevoelen uit het oog, dat de gelegenheidsoorzaken, alle zaamgenomen, op zee menigvuldiger zijn en meer gelijktijdig op het ligchaam inwerken.

De ervaring heeft bereids, ten dezen opzigte, over-

tuigend bewezen, dat, indien de gegevene omstandigheden op zee en op het vaste land gelijk staan, de ziekte zich even zoo spoedig op het land als op zee ontwikkelt.

Dat verder de *Land-* en *Zee-Scheurbuik* voor eene en dezelfde aandoening te houden zijn, bewijst het verloop der ziekte genoegzaam.

De zeelieden, welke de zuidelijke wateren bevaren, zijn daaraan minder onderhevig, dan die de noordelijke zeeën bezoeken, voor zoo verre dáár de gelegenheidgevende oorzaken minder sterk het ligchaam aantasten, een allezins stavend bewijs, dat deze ziekte op het land niet dien hoogen trap bereikt, daar dit verschil reeds aanmerkelijk in het oog valt op de zuidelijke en noordelijke wateren.

Even als alles, wat nieuw is, al ras vele aanhangers tot zich trekt, zoo ging het ook in het eerst met de scheurbuik; zij werd ten laatste de lievelingziekte of hoofdziekte en zóó overdreven, dat sommige artsen alles voor scheurbuik verklaarden, indien er geene in het oogloopende verschijnselen ten gunste van eene andere ziekte bestonden, ja het ging zoo ver, dat sommigen rheumatismus, jicht en chronische huiduitslagen, voor scheurbuik aanzagen. Nadat men dus een tijdlang in eenen maalstroom van verwar-

ring had rondgedwaald, kwam er eindelijk eene belangrijke wending in de geschiedenis van deze ziekte, doordien J. LIND, ROUPPE, BACHERACHT, TROTTER, SCHRAUT, BALME, BELLEFIN, PETIT en anderen derzelve nader bepaalden en volgens vaster gronden beoordeelden.

HOOFDSTUK I.

BESCHRIJVING DER ZIEKTE.

De Scheurbuik kan zich op alle die plaatsen ontwikkelen, waar slijmvliezen worden aangetroffen, derhalve door den geheelen *Tractus intestinalis* van af den mond tot aan den *anus*, en verder waar deze worden gevonden.

De ziekte openbaart zich soms zeer langzaam, en kan zeer langen tijd bestaan, (bijzonder op het land) zonder dat zich duidelijke verschijnselen opdoen.

De ziekte vertoont zich aldus duidelijk: In het eerst voelt de lijder zich vermoeid en neerslagtig, de kleur van het aangezigt is vuil, er volgt soms eene eigenaardige blaauwachtige roodheid der wangen en lippen, stijfheid in de gewrichten van de knie en van de voeten, en een afkeer van alle vermakelijkheden.

Bij de geringste beweging of door den invloed

der koude wordt de ademhaling moeijelijk, en somwijlen fluitend en snel; blaauwe of groengeelachtige ringen vertoonen zich onder de oogen, de pols is zwak, de huid droog, en er vormen zich vaak oedemateuse zwellingen der ledematen, in welke de vingerdruk moeijelijk ontstaat en zeer langzaam verdwijnt.

Men ontdekt, bij den een vroeger bij den ander later, voornamelijk aan de onderste ledematen, eene opzwelling der aderen, even als waren er *varices* aanwezig, alsmede bruinroode, violetkleurige vlekken, die langzamerhand ineenvloeijen en allengs wankleurig worden. Somwijlen komen deze vlekken in grooten getale te voorschijn, en verschillen dan in gedaante en grootte. Ook heeft men deze vlekken aan de bovenste ledematen, zelfs over het geheele ligchaam zien ontstaan.

Na het ontstaan van de vlekken hebben sommige geneeskundigen opgemerkt, dat de pijnen der gewrichten verdwenen.

Het tandvleesch bezit eene helder roode of blaauwachtig vuile kleur, hetzelve is sterk opgezet, begint hoe langer hoe meer te jeuken en bloedt ligt bij iedere aanraking. De bloed-

vaten onder de tong gelegen worden blaauw en meer zigtbaar, en verwijderen zich meer en meer, soms met kleine uitpuilingen, even als blaasjes. (STOCKE).

De adem benevens het slijm, dat in de mondholte wordt afgescheiden, is stinkend, de spijsvertering blijft geregeld.

De urin, welke bij scheurbuikige lijders ontlast wordt, is troebel bruinachtig van kleur, met een donker bezinksel en gaat spoedig in bederf over. Bij het hoesten gevoelt de lijder pijn in de zijde; in sommige gevallen verspreiden zich de pijnen door het geheele ligchaam.

Indien men in dit tijdperk eene aderlating doet, ontdekt men het volgende: Het bloed is donkerrood, soms geheel en al naar het zwarte hellende, door ligt rood-gekleurde strepen afgewisseld; (dit ontlaste, donkere, zwarte, sterk verkoolde bloed bedekt zich, na eenen tijd lang gestaan te hebben, met een groen vliesje, MOST). Onder deze groene huid verzamelt zich het bloedwater, terwijl men zien kan, dat de vezelachtige zelfstandigheid aanmerkelijk verminderd is. In sommige gevallen heeft men waargenomen, dat de wei zich niet van den koek scheidde,

maar gelijkmatig het bloed geheel vloeibaar bleef.

Wanneer de ziekte in hevigheid toeneemt, verergeren de opgenoemde toevallen, en tevens vertoonen zich nieuwe verschijnselen. In dit tijdperk heeft de lijder eene bijzondere neiging tot slaap, welke echter geene verkwikking geeft.

De pijnen in de gewrichten worden bij de geringste beweging hevig, welke, volgens HARLESS van de spieren en zenuwen, volgens BERENDS van het beenmerg uitgaande, met rheumatische en jichtachtige, ja zelfs met venerische pijnen in de beenderen overeenkomst hebben, tegen den avond en des nachts toenemen, en vooral in het scheenbeen, in de knieën, in de lenden, aan den rug en de bovenste ledematen bemerkt worden. Men moet dezelve van de rheumatische onderscheiden, doordien zij bij verandering van weersgesteldheid steeds dezelfde blijven en niet verergeren noch verbeteren.

Het tandvleesch wordt om de tanden losser, zoo dat dezelve, na dezen steun verloren te hebben, beginnen te waggelen en niet zelden uitvallen; het tandvleesch, dat nog merkbaar is, is zeer pijnlijk, er vertoonen zich ook nu

zweren aan de binnenste oppervlakte der wangen en lippen, aan het verhemelte en de tong, welke eene vuile en zeer stinkende, scherpe vloeistof met slijm vermengd afscheiden.

De zweren zelve verkrijgen een zwart *gangræneus* aanzien, en de stank, welke zich hier ontwikkelt, is ondragelijk (*stomacace*).

In dit tijdperk ontstaat er zeer dikwijls beenverzwering (*caries*) der kaken door de vernieling van het tandvleesch, door de inwerking van den *ichor*, of doordien deze aan de dampkringslucht worden blootgesteld. De pols wordt van lieverlede trager, er vertoonen zich aderlijke bloedingen uit de huid, den neus en de longen; daarbij moet de lijder hoesten en gevoelt steken in de borst; er ontstaat niet zelden bloedbraking; ook met de pislozing en den stoelgang ontlast zich bloed, en uit de keel vloeit het donkere bloed even als uit eene spons; de blaauwe vlekken vloeijen langzamerhand in één, en vormen uitgestrekte *ecchymoses*, welke spoedig in scorbutische zweren veranderen, en voornamelijk hunne zitplaats aan de kuiten kiezen. Bij de geringste beweging valt de lijder in onmagt, de buigspieren zijn opgetrokken, wijl de uitrek-

spieren niet in staat zijn het evenwigt te bewaren en de ledematen uitgestrekt te houden. Bij weersverandering ziet men soms kolijkpijnen ontstaan, welke dikwijls gepaard gaan met eene krampachtige intrekking des navels en van den aars (HARVEY).

De zoo evengenoemde zweren, toevallen van den geheel ontwikkelden scheurbuik, bezitten de volgende eigenaardige kenteekenen:

De oppervlakte der zweer bezit eene vuile kleur en men ontdekt hier en daar sponsachtige (*fungeuse*) uitwassen; de randen der zweer zijn onregelmatig en boven de huid verheven, deze randen zoo wel, als de omtrek der zweer zijn oedemateus, de zwelling wordt door eene uitwendige drukking hevig pijnlijk; somtijds is de oppervlakte der zweer roodachtig, even als of dezelve door een vaatnet ware overdekt, welke vaatjes met donkerrood bloed zijn opgevuld; bij de minste aanraking ontlast zich bloed op de oppervlakte der zweer, somwijlen ook geheel van zelf.

De stof, welke op de oppervlakte der zweer wordt afgescheiden, is zeer stinkend, bijzonder kenbaar, dun en met donker gekleurd bloed vermengd; vaak ontstaat er op eene plaats der zweer koud vuur, dat in korten tijd eene

groote verwoesting der zachte deelen kan te weeg brengen, of er ontstaat beenverzwering, indien er beenderen onder de zweer gelegen zijn.

Nadat de lijder een tijdlang aan de opgegevene toevallen heeft geleden, bereikt de ziekte eindelijk haren hoogsten trap. De in vroegere tijdperken meest zwakke en langzame pols wordt nu snel en draadvormig; bloedstortingen, welke men nu en dan op de oppervlakte der zweer ontwaarde, ontstaan thans van zelve, worden hevig en aanhoudend, insgelijks komen zij uit de longen en den aars.

Niettegenstaande er de grootste zwakte bestaat, merkt men, dat de geestvermogens weinig of niet verminderd zijn, ofschoon het zenuwenstelsel zeer prikkelbaar is; op sommige tijden zijn de lijders opgeruimd, op andere nedergeslagen en droefgeestig.

Door de huid ontlast zich een kleverig bloedig zweet, de kleur der huid is vaal groen, ja somwijlen zwartachtig, even als bij de zwarte ziekte, de eene flaauwte volgt op de andere, verouderde lidteekens breken open, ligte verwondingen en verbrandingen gaan in *gangraeneuse* zweren over, op welker oppervlakte eene stof

wordt afgescheiden, die veel gelijkenis heeft met geronnen bloed, ja men heeft ook wel gezien, dat geheele ledematen, voornamelijk die, op welke de zweer of zweren gezeten waren, in korten tijd door koud vuur werden aangedaan, ook zelfs zonder voorafgegane ontsteking of verzwering.

Door deze vernietiging van het leven en de daarbij plaats hebbende bloedontlastingen, worden de krachten des lijders zoodanig vernield en uitgeput, dat deze spoedig bezwijkt; er doet zich eene rotkoorts op, welker genezing hier buiten de grenzen der kunst is, de lijder sterft aan stikking ten gevolge van een borstlijden, of er ontstaan geelzucht, verstopping van den stoelgang, hevige pijnen in den onderbuik, welke alle met den dood eindigen.

Voornamelijk in dit tijdperk, ook wel eens vroeger, openbaart zich door de algemeene aandoening des ligchaams eene oogziekte (*opthalmia scorbutica*), welke dikwijls beide oogen geheel en al aantast. Deze oogziekte doet zich, behalve door de verschijnselen van algemeenen scorbutus, door de volgende teekenen erkennen:

Het eene oog of beide zijn van allen glans

beroofd; de *sclerotica* is violet kleurig, en deze kleur strekt zich somwijlen over de *conjunctiva* uit, en geeft aan deze eene aderspattige (*variceuse*) gedaante.

De oogen zijn bijzonder gevoelig tegen alle blinkende voorwerpen, en er is dien ten gevolge eene bijzondere eigen lichtschuwheid voorhanden. Het horenvlies (*cornea*) wordt troebel even als het waterachtige vocht, de iris wordt stijf en onbewegelijk, terwijl de pupil zich noch vernaauwt, noch verwijdt. Niet zelden nemen de oogleden deel in de ziekte, terwijl dezelve donkerrood gekleurd worden naar de randen der *tarsea*, en er schijnt ook eene vermeerderde afscheiding in de klieren van de oogleden plaats te hebben.

De bewegingen der oogen worden langzamer en moeijelijker; in de variceuse conjunctiva vertoonen zich *extravasaten*, en men wil zelfs bloed in de voorste oogkamer aangetroffen hebben. Is de ziekte zoo ver gevorderd, dan wordt het zwakke gezigt vaak geheel en al vernietigd, de *sclerotica* verheft zich met donker blaauwe begrensde verhevenheden en in den omtrek van het horenvlies en der *corpora ciliaria* (*staphylomata scleroticae*), en

vaak vloeijen er nu tranen door den neus, niet ongelijk aan vleeschnat. De ziekte eindigt na het gezicht meestal vernietigd te hebben.

Bij lijkopeningen der aan deze ziekte gestorvene personen, vindt men het bloed in het hart en in de aderen opgelost en zwart, men treft wateropboopingen en de onderscheidene holten van het ligchaam soms met bloed vermengd aan, en in het hartezakje is dikwijls eene bloedige wei aanwezig.

Het hart is bleek van kleur, week, en door het vele bloed, dat er in vervat is, uitgezet. De longen zijn week, bezitten eene zwarte kleur en zijn hier en daar door koud vuur aangedaan. De milt is buitengewoon in omvang toegenomen, en derzelver oppervlakte oneffen. De lever is niet in het oogloopend veranderd, terwijl de glandulae mensentericae vergroot en veretterd zijn aangetroffen.

De spieren zijn week en ligt van een te scheuren, in de tusschenruimten en in het celweefsel vindt men uitstortingen van bloed. De kraakbeenderen der ribben waren van de beenderen gescheiden; uitwassen der lange beenderen los of met bederf aangedaan; de callus van

oude beenbreuken losgerukt en zonder vastheid. De beenderen zelve waren verweekt, zoodat zij aan ieder uitwendig geweld gemakkelijk toegaven (SELLE). Men vond in plaats van *synovia*, de gewrichten met een groenachtig vocht opgevuld; terwijl de gewrichtsbanden zoowel als het inwendig vlies der bloedvaten vernietigd of aangevreten waren.

HOOFDSTUK II.

OVER DE VERDEELING DER ZIEKTE.

Men kan dezelve verdeelen in *Land-* en *Zee-Scheurbuik.*

De eerste soort is van eenen minderen graad en kan jaren lang bestaan, zonder belangrijke toevallen te weeg te brengen; zelfs heeft men personen met deze ziekte oud zien worden; doch somwijlen kan deze soort belangrijke, ja levensgevaarlijke toevallen veroorzaken, doordien er ziekten uit ontstaan, zoo als de *morbus haemorrhagicus maculosus Werlhofii.*

De tweede soort is heviger, neemt spoediger de overhand, is vernielend en kan doodelijk worden door verbloeding, door koud vuur, of door de hoogste verzwakking. Ook kan dezelve uittering en waterzucht ten gevolge hebben (HUFELAND.)

Vervolgens verdeelt men deze ziekte in algemeenen schorbuut, wanneer het geheele ligchaam mede in den ziekelijken toestand deelt, en in plaatselijken schorbuut, wanneer dezelve zich slechts op enkele deelen vertoont b. v. de *scorbutus oris sive Stomacace*, (MOST). Eene andere verdeeling is in epidemische, endemische en sporadische; terwijl de ouden deze kwaal in koude (chronische), en in heete (acute) scheurbuik onderscheidden, waarvan de eerste zeer lang, het leven door, zou kunnen duren, terwijl de laatste spoediger zijn einde bereikte; de eerste bij phlegmatische, de laatste bij cholerische temperamenten het menigvuldigst zoude voorkomen. Zouden zij onder de koude welligt de land-, onder de heete misschien de zeescheurbuik verstaan hebben?

HOOFDSTUK III.

OVER DE OORZAKEN DER ZIEKTE.

De oorzaken van deze ziekte kan men in naaste en meer verwijderde verdeelen.

a. De naaste oorzaken.

Over de naaste oorzaak dezer ziekte heeft men veel getwist, daar deze meestal naar het stelsel, hetwelk men aankleefde, aangewezen werd. De oudste meening is, dat de ziekte afhing van eene rotting of ontbinding der vochten; van deze veronderstelling gingen BOERHAAVE, VAN SWIETEN, SELLE, DE HAEN, STOLL, MARSOVSKI, TROTTER en anderen uit. Deze rotting van het bloed en van de overige vochten des ligchaams moest men, volgens het gevoelen dezer geleerden, toeschrijven aan het aanzijn van zuur, loogzout, enz., en van daar meende men *scorbutum acidum*, *alcalinum*, *muriaticum* en *rancidum* te kunnen onderscheiden: eene verdeeling, welke geheel en al ongegrond is, daar men met het wezen der scherpte tot nog toe geheel en al onbekend is.

KORTUM wil de naaste oorzaak zoeken in eene chronische rotting der vochten. »Sollte nicht," zegt hij, »die in den Säften des Körpers in wider-»naturliche Menge entwickelte Phosphorsäure, »oder wenn man lieber will, das zu reichlich »im Körper erzeugte, aus dieser Säure und dem »fluchtigen Alcalie zuzammengesetste Harnsals, »eigentlich die scorbutische sein?

»Der Gestänk eines scorbutischen Mundes »ist offenbar urinös, der schwartze Ueberzug der »Zähne ist ein wahres Phosphorsaures Sals, so »wie auch die rothe sandformige *Bodensats* im »Harne, wodurch die scorbutischen Zufalle er-»leichtert werden."

HASTADT houdt het wezen dezer aandoening voor eene ziekte der opslorpende vaten, en deze voor de verzamelplaatsen (*receptacula*) van ons ligchaam, waar wegens eenen zwakken toestand de vochten zich ophoopen en tot rotting of althans tot ontbinding geneigd zijn. Rotting, zegt hij, heeft eigenlijk niet plaats, dan misschien alleen bij eenen doodelijken uitgang der ziekte.

MILLMANN, SPRENGEL, DICKINSON en anderen zijn van gevoelen, dat de ontaarding der vloeibare deelen ontstaat ten gevolge van eenen ato-

nischen toestand der vaste deelen, waarvan de ziekelijke vochtmenging het gevolg zoude zijn.

Jakson beschouwt als naaste oorzaak der scheurbuik eene ophooping van *phlogiston* in de eerste wegen, waardoor een te zwakke toestand der haarvaten van de huid en der darmen ontstaat.

Berends neemt eene eigendommelijke ligchaamsgesteldheid (*diathesis scorbutica*) aan.

Anderen gelooven, dat eene overvloedige hoeveelheid koolstof, en gebrek aan de noodige zuurstof de naaste oorzaak zoude zijn.

Weer anderen, dat deze ziekte moet beschouwd worden als eene erfelijke. Stocke zegt vandaar: Zouden niet de meeste kindertjes, van schorbutieke ouders geboren, van de baarmoeder af de kenmerken hunner erfenis dragen? Zijn niet hunne vaalheid, zwakheid, magerheid en de smertelijke toevallen, met welke de meesten van hen overladen worden, doorslaande bewijzen des aangeboren jammerstaats, welken zij met een onophoudelijk geweeñ betreuren?

Richter zegt omtrent deze onderscheidene theoriën het volgende:

»Beide Partheien gingen offenbar vom einsei-

»tigen Gesichtspunct aus, entweder die Säfte »oder die festen Theilen allein in Anspruch zu »nehmen, und beide als etwas scharf unter sich »getrenntes anzusehen. So verhält es sich aber si- »cher nicht. Vielmehr sind die flussigen Theile »im lebenden Organismus auf keine Weise allein »den Gesetzen des todten Chemismus, die fes- »ten Theile hingegen nicht allein den sogenann- »ten dynamischen Verhältnissen unterworfen; let- »ztere haben eben so gut eine chemische als »erstere eine dynamische Seite, und eben da- »durch, stehen sie unter sich in der genaueste »Verbindung."

»Die Säfte sind daher eben so gut einer »organische Thatigkeit fähig, als die festen Thei- »le eine chemische Misschungsveranderung er- »leiden können, und ein rein dynamischer Vor- »gang last sich im lebenden Organismus eben »so wenig denken als ein rein chemischer.

»Der Scorbut beruhet nun aber seinen Wesen »nach in einer algemeinen abnormen Reproduc- »tion und davon abhängenden fehlerhaften Ve- »getation, die sich bei ihm zunächtst in einen »Hauptfactor derselben in dem venösen System »ausspricht. Sehr naturlich entspricht er daher

»ganz vorzuglich der chemische Seite des Or-
»ganismus, offenbart sich durch mannigfaltige
»Misschungsfehler, namentlich durch eine Nei-
»gung des Blutes zur Zersetsung und Faulnisz, und
»wird durch solche Einflusse hervorgerufen, die
»auf eine chemisch dynamische Weise wohl
»zugleich in dem festen und flussigen Theile
»eine bestimmte Veranderung der Form und
»Misschung der thierischen Materie hervorzu-
»bringen in Stande sind.”

Mijns inziens bestaat de naaste oorzaak der scheurbuik in eene oplossing, ontbinding, verminderde vitaliteit en stolbaarheid des bloeds zoo wel, als in eene aandoening der vaste deelen, welke zich door eenen algemeenen *atonischen* toestand doet kennen en zich bijzonder in de spieren, het hart en de bloedvaten openbaart; ja deze aandoeningen der vaste en vloeibare deelen staan tot elkander in zulk eene naauwe en afwisselende betrekking, dat het den grootsten geneeskundige dikwijls, ja meestal onmogelijk wordt te bepalen, welke het eerst ontstaat, de atonie of de ziekelijke aandoening der vloeibare deelen.

HOOFDSTUK IV.

OVER DE VERWIJDERDE EN GELEGENHEID GEVENDE OORZAKEN.

Indien wij een blik slaan in de geschiedenis der geneeskunde, zoo zullen wij opmerken, dat de scheurbuik het meest wordt gezien in zulke streken, waar de dampkringslucht immer met koude, nevelachtige of vochtige dampen is opgevuld, en het is dan ook aan deze omstandigheid toe te schrijven, dat zij zoo algemeen in *Holland*, *Noorwegen*, *Lapland*, *Groenland*, *Engeland*, *Schotland*, *Zweden* en *Rusland* waargenomen wordt.

In meer zuidelijk gelegene landen is deze ziekte zeer zeldzaam, alhoewel men dezelve nog wel aan de kusten van heete landstreken ziet, waar, bij eene nevelachtige lucht, het gebruik van slecht gezouten visch, van traanachtige zeevogels en van ander slecht voedsel, gebrek aan zindelijkheid en meer andere uitwendige invloeden in aanmerking komen.

Dat deze ziekte voornamelijk aan de noordelijke streken eigen is en daar te huis behoort, leert ons de geschiedenis genoegzaam.

Stocke geeft ons op het duidelijkste de bewijzen hiervan in ons Nederland, dat is, dat dezelve veel minder in het oog valt in de hooger gelegene dan in de lagere provincien. »Om »hiervan overtuigd te worden," zegt hij, »behoeft »men zich slechts naar onze noordelijke provin- »cien begeven, en van daar zuidwaarts te »reizen, en men zal niet zonder verwondering »bevinden, dat eene zeer groote menigte der »bewoners van Noord-Holland, schoon nog »in den bloei van hun leven zijnde, met de zigt- »baarste merkteekenen der schorbuut bezet zijn.

»Uit Noord- tot Zuid-Holland oversteekende, »zal men al een merkelijk onderscheid, zoo in »het getal dezer lijders, als wegens de woede »der scheurbuik ontdekken. Reist verder zuid- »waarts op, en het sticht van *Utrecht* naderen- »de, zal men die kwaal allengskens zien afne- »men, ja men zal voortgaande, van uur tot uur »het colorijt, malsheid, gaafheid, vetheid, blij- »geestigheid en andere aanminnigheden der ge- »zondheid zien toenemen, even als het geboom-

»te, 't geen landwaarts in fleuriger en krachti-
»ger is, dan die bij de barre zeestranden.

»Wanneer men tot het hoog gedeelte van »Gelderland komt, vindt men weinig sporen van »de scorbut meer, en vervolgens tot *Cleef* en »hooger reizende, ontdekt men er naauwelijks »meer voetspoor van."

Ronsseus maakte reeds in 1564 de opmerking: »dat deze ziekte meer gevonden werd »te Amsterdam en Alkmaar, dan te Gouda en »te Rotterdam."

Doch behalve aan de zeekusten der zuidelijk gelegene landen, ontdekt men deze ziekte ook wel in de binnenlanden, en voornamelijk daar, waar veel stilstaand water aanwezig is, derhalve op lage moerasachtige plaatsen. Op deze plaatsen zijn in het water meesttijds vele dierlijke en plantaardige zelfstandigheden aanwezig, welke het water doen bederven en schadelijke uitwasemingen te weeg brengen, en deze uitwaseming moet men als eene belangrijke gelegenheidgevende oorzaak aanmerken.

Vervolgens kan men onder de gelegenheidgevende oorzaken tellen verdriet, kommer, vrees en moedeloosheid. Van daar dat zich de scor-

but somtijds bij veld- en zeeslagen vertoonde, doordien er eene moedeloosheid onder de menschen bestond, als vreezende voor de nederlaag; na epidemische ziekten, gelijk wij dit nog na 1826, in welk jaar de epidemie hier heerschte, hebben gezien; drift enz.; verder de lange inwerking van eene vochtige, koude, met weinig zuurstof bezwangerde lucht, onderdrukking der menstrua en van alle andere natuurlijke ontlastingen; het gebruik van slecht, bedorven en lang gezouten vleesch, visch, kaas, spek, bedorven scheepsbrood, gebrek aan zuiver drinkwater; van daar ook dat kustbewoners en zeelieden er zoo algemeen aan lijden; gebrek aan plantenvoedsel, het dragen van vochtige kleedingstukken, geene genoegzame verschooning (*), natte en laag geplaatste woningen, waar van tijd tot tijd geene ververschlng van lucht plaats heeft:

(*) KRUSENSTERN houdt het er voor, dat gebrek aan verschooning en lijfstoebehooren, hetwelk het den menschen onmogelijk maakt, de zoo dikwijls natte kleederen te verwisselen, gebrek aan zindelijkheid en frissche lucht in hunne vertrekken, maar inzonderheid gebrek aan behoorlijke verzorging en deelneming, hetwelk altijd bij die menschen eene treurige stemming te weeg brengt, eene der voornaamste oorzaken zoude zijn.

vergelijk MILLMANN, DEN OUDEN, TROTTER, LISTER, VOGEL, VAN SWIETEN, STOLL, LEPECQ DE LA CLOTURE, BALDINGER, KÄMPF, GRANT, DE HAEN, enz. Na het langdurig gebruik van kwik en loogzouten, ontstaat er dikwijls eene aandoening, welke veel overeenkomst heeft met scheurbuik, en ook na het gebruik van antiscorbutieke middelen geneest.

Doch al deze, zoo even genoemde oorzaken behoeven juist niet gelijktijdig aanwezig te zijn, om dezen ziekelijken staat voort te brengen.

Immers indien op het land gestadig een vochtige lucht en gebrek aan genoegzaam plantenvoedsel en verschooning is, zoo is deze aanleiding reeds overvloedig genoeg, om scheurbuik te veroorzaken. Dat dit wezenlijk het geval is, bewijst de daadzaak, dat geringe lieden, welke zich doorgaans van slecht, niet voedend voedsel moeten bedienen en geene verschooning hebben, door deze ziekte oneindig meer worden aangetast, dan anderen, welke dit alles in ruime mate bezitten; en nog meer valt zulks in het oog, waar de landbewoners uitsluitend van dierlijk voedsel moeten leven, als ook in belegerde plaatsen, waar gebrek aan levensonderhoud heerscht.

Vervolgens moet men voor belangrijke gele-

genheid gevende oorzaken houden, teruggeblevene zwakte na doorgestane ziekten, ophooping van zieken in de hospitalen, en dien ten gevolge bedorvene, verdierlijkte, onzuivere lucht enz.

TROTTER en STARK gaan van het gevoelen uit, dat de scheurbuik besmettelijk is, en dat derhalve de ziekte zich door besmetting voortplant; doch RICHTER gelooft, dat dezelve eerst dan besmettelijk wordt, wanneer de krachten mede worden aangetast, en wanneer er eene met den *synochus* overeenkomstige koorts bijkomt, waar het bloed en het zweet maar slechts zeer voorwaardelijk kunnen besmetten.

HOOFDSTUK V.

OVER DE VOORZEGGING DER ZIEKTE.

Bij de voorzegging der scheurbuik neme men in overweging den graad tot welken dezelve ontwikkeld is, en de oorzaken, welke dezelve hebben te weeg gebragt; en wel in hoeverre dezelve de ziekte onderhouden; en of dezelve uit den weg kunnen geruimd worden. Heeft de ziekte

zich in eene hooge mate ontwikkeld, ontstaat er borstwaterzucht, eene verweeking van het hart of eene aandoening der longen, of is de pis, welke er ontlast wordt, dik en troebel en van eenen sterken ammoniacalischen reuk, gepaard gaande met een zwart bezinksel, ontstaan er van tijd tot tijd colliquative ontlastingen, of openbaren er zich teekenen van eene rotkoorts, zoo is de voorzegging allerongunstigst en de ziekte eindigt vaak met den dood.

Is daarentegen de ziekte nog niet verre gevorderd, kunnen de oorzaken, welke dezelve onderhouden of te weeg gebragt hebben, weggenomen worden, is de aandoening slechts eene plaatselijke, en zijn er geene belangrijke organen aangedaan, zoo is de prognosis zeer gunstig, en bijzonder gunstig mag de toestand gezegd worden, indien de zweeren genezen, ecchymoses en huiduitslagen verdwijnen, en de vroeger moedelooze lijder tot vrolijkheid gestemd wordt. Indien ook de spierkracht terugkeert, moet men zulks als het zekerste teeken van herstel rekenen.

HOOFDSTUK VI.

OVER DE GENEESWIJZEN VAN DEN SCORBUUT.

Deze kan men tot twee klassen brengen. De eerste klasse is die, waar men tracht, door het wegnemen der gelegenheidgevende oorzaken, de ziekte te genezen; de tweede waarin men hetzelfde poogt te doen door het aanwenden van doelmatige, de ziekte bestrijdende geneesmiddelen.

a.

Van den kant des lijders moet dus alles vermeden worden, hetwelk als gelegenheid gevende oorzaak kan gerekend worden; want indien zulks niet geschiedt, zal ook eene in- of uitwendige behandeling niets of althans weinig baten. Men moet van daar lijders, welke hiermede behebt zijn, zoo veel mogelijk de versche lucht laten genieten; de natte nevelachtige avondlucht moet de lijder zorgvuldig vermijden. Het scheepsvolk moet, indien er mogelijkheid toe bestaat, naar het land, en zij, welke aan barre zeekusten en moerassige plaatsen wonen, naar hooger gelegene plaatsen vervoerd worden.

Doch de ondervinding heeft geleerd, dat lijders, welke de scheurbuik in eenen ergen graad hadden, door het vervoeren naar droogere en hoogere plaatsen gewoonlijk spoedig stierven (BACHERACHT, MICHAËLIS enz.).

Deze verandering moet dus van lieverlede geschieden, wijl anders het organismus te veel door de plotselinge verplaasing geschokt wordt.

Indien de woningen van scheurbuikige lijders nat en vochtig zijn, moet men dezelve zoeken te verbeteren, door, indien er een steenen vloer in de kamer is, dezen met een houten te verwisselen, en alle middelen, waardoor de kamer met vochtige en schadelijke dampen wordt opgevuld, als *schrobben*, *dweilen* enz, zorgvuldig te vermijden. Vervolgens moet de kamer van den lijder, indien er mogelijkheid toe bestaat, tegen het zuiden gerigt zijn, en door de zon beschenen worden; de slaapplaats moet droog gehouden worden, de vensterramen moeten, indien de lucht droog en warm is, dagelijks opgeschoven worden, om de kamerlucht met versche te verwisselen, en de bedden moeten dagelijks gelucht worden. Om de kamerlucht te verbeteren, staan ons onderscheidene aangege-

vene methoden ten dienste, en wel door openingen in het dak of in den muur te maken, eenige voeten van den bodem des kamers verwijderd, of door windvangers (ventilators) in de vensters te plaatsen.

Deze ventilators worden het best zeven voeten van den vloer der kamer verwijderd geplaatst, omdat daar de in de kamer gebragte lucht niet door togt kan schaden, terwijl de lijder door deze plaatsing de frissche lucht onmiddellijk inademt. Men plaatst dezelve op onderscheidene plaatsen van het vertrek, opdat de verwisseling van lucht geregeld plaats hebbe. Door onderscheidene beroemde genees- en heelkundigen zijn er werktuigen voorgeslagen geworden, om deze verwisseling te doen plaats hebben, als door GOERKE, ROBINSON, PARROT, SUTTON, HALES enz. (*)

Het doel van deze werktuigen is, om de onbruikbare lucht uit de kamer te verwijderen en deze met zuivere te verwisselen, door hunne zuigende ronddraaijende of andere bewegingen; ook heeft men voorgeslagen om de lucht op eene scheikundige wijze te zien verbeteren. FOURCROY

(*) Ik acht het overbodig, deze werktuigen zelve te beschrijven, daar de meeste overbekend zijn.

geeft den raad, om door een mengsel, bestaande uit keukenzout met zwavelzuur en bruinsteen, de lucht door de vrijgewordene chlorine te verbeteren.

Buchholz, door in de kamer kokend water met eene hoeveelheid versch gebrande of ongebluschte kalk te plaatsen, hetwelk ook alderson aanraadt. Indien de lucht met vele dierlijke uitwasemingen bezwangerd is, zoo als in hospitalen dikwijls het geval is, kan men met goed gevolg de chlorine aanwenden, of door het ontsteken van salpeter of buskruid enz dezelve verbeteren.

Met deze verbetering van lucht, moet ook de levenswijze verbeterd en veranderd worden, want door deze te veranderen, zoude men reeds, volgens het gevoelen van sommigen, alleen in staat zijn, den scorbuut te genezen, en hahnemann raadt dientengevolge aan, om geene geneesmiddelen eerder toe te dienen, dan na de uitkomst hiervan gezien te hebben.

Het voedsel moet derhalve ligt verteerbaar zijn, gezouten vleesch, visch, kaas, spek en diergelijke, moeten volstrekt niet gebruikt worden, maar men kieze vooral voedsel uit het

plantenrijk, als zuurkool, roodekool, spinagie, hondetong, wortelen, aspersies, peterselie, zuring, uijen en dergelijke, gestoofd; het gebruik van goede rijpe vruchten, als wijndruiven, kersen, aalbessen, rijpe zure appelen, peren, en in het bijzonder limoenen, citroenen, cinaasappelen (*), flambozen enz.; verder het gebruik van radijs, bitterkers, lepelblad, invoege van salade of op eene andere manier; welke veranderde levenswijze gepaard moet gaan met eene zachte beweging, door wandelen in de vrije lucht of rijdende; de gemoedstemming moet zoo veel mogelijk vervrolijkt worden, door omgang met vrolijke lieden, van daar zocht PARRY zijne reisgenooten op zijne lange reis, zoo lang het schip in het ijs lag ingesloten, door tooneelvertooningen te vervrolijken.

Daar, waar het de krachten en de geldelijke toestand veroorloven, door te reizen naar warme en hoog gelegene plaatsen. (MARSORSKY.)

Het drinkwater, hetwelk de lijder gebruikt

(*) Het sap van cinaasappelen houden Fransche zeereizigers en artsen het werkzaamst tegen de scheurbuik; br. 4 onzen sap van cinaasappelen 2 pond goeden rooden wijn en 3 onzen suiker. Dit in 24 uren te nemen.

moet frisch en zuiver zijn, en op plaatsen, waar zulks niet te verkrijgen is, moet de lijder, kan hij het verkrijgen, goed bier, vooral *Porter* en *Brunswijker mom*, of wijn met water gebruiken.

SELLE raadt het gebruik van selsterwater en champagne. — Ciderwijn, rhijnwijn, punsch, mout-dranken, limonade en champagnewijn zeggen LIND, HUFELAND, RICHTER, DE HAEN en anderen.

Daar intusschen, waar de lijder het bovenstaande niet kan verkrijgen, en het water slecht en bedorven is, als op lange zeereizen en op lage moerassige plaatsen, vooral in den zomer, heeft ADDINGTON den raad gegeven, ten einde het water tegen bederf te bewaren, om op een ton water ½—1 once zoutzuur te voegen.

LOWITZ, om op een gewoon scheepsvat 6—8 ponden gestoten kool te voegen, en zoo veel zwavelzuur, dat het naauwelijks zuur smaakt. Of men neemt een mengsel, bestaande uit 4 deelen koolpoeder en een deel Sulphas Aluminae, en filtreert het door eene laag kiezelaarde en koolpoeder, met de Engelsche filtreermachine.

De voor eenigen tijd verbeterde filtreermachi-

ne van den Heer A. DE BRUIN, om water te zuiveren, verdient hier eene bijzondere melding. Hij heeft dezelve van onderscheidene grootte daargesteld, waar men door de grootste in twaalf uren tijds 4000 emmers water kan filtreren. Allen, de grootsten als de kleinen, hebben dezelfde constructie. De inrigting van een toestel van de grootste soort, is omtrent als volgt:

Een vierkant gestel van hout van omstreeks 34 voet hoogte, bevat van boven een houten vergaarbak, in welken door middel eener pomp het te zuiveren water gebragt wordt. Van daar daalt het water af in eene van de vier daaronder geplaatste vaten of kuipen.

De eigene persing doet het water van het eene vat in het andere overgaan, tot dat hetzelve door middel van eene kraan in het vierde vat in eenen buiten afstaanden bak, zuiver en helder afvloeit. Elk der vaten bevat een zuiveringstoestel, van eigenaardige specie ter zuivering voorzien, zoodat in elk der vaten de onzuivere deelen van het water terug gehouden worden. Bij de kleine machines van omstreeks 5 voet hoogte, bestaan de filtreer vaatjes uit zink en geel koper, en de houten bakken zijn inwen-

dig met zink bekleed. (zie Handelsblad van den 29 Junij 1839.)

De zoogenoemde zijn de voornaamste methoden, om het reeds in bederf overgaand water, geschikt en rein te maken tot levensonderhoud; evenwel komen er gevallen voor, waar al het water op schepen verbruikt is. LIND geeft den raad, om op de hiervolgende manier drinkwater op zee uit het zeewater te bereiden.

Eenige dagen in de week wordt in den grooten ketel niets gekookt. In deze dagen vult men dezen boven met eene naauwe opening voorzienen ketel met zout water, bevestigt op deze opening een houten deksel, in dit eene koperen buis, welke in eene ruimere buis loopt, waarin bestendig koud water gepompt wordt, de eerste engere buis gaat geheel door de tweede ruimere, en door de eerste wordt het water gedisteleerd. Eene manier, welke in allen gevalle ligt uitvoerbaar en van groot nut kan zijn. Evenwel zoude het op lange zeereizen wel aantebevelen zijn, een disteleertoestel aan boord te hebben.

HOOFDSTUK VII.

OVER DE GENEES- EN HEELKUNDIGE BEHANDELING DER SCHEURBUIK.

b.

Indien de in het vorige hoofdstuk aangeprezene behandeling, door het wegnemen der gelegenheid-gevende en verwijderde oorzaken, niet voldoende is ter bestrijding der ziekte, moet men overgaan tot de genees- en heelkundige behandeling, met inachtneming der levenswijze, en het vermijden van alles, hetwelk de genezing kan vertragen of in staat is, de ziekte te onderhouden, wijl anders alle pogingen dien aangaande vergeefs zouden worden aangewend.

Het doel dezer genezing is, dat men tracht, om door doelmatige geneesmiddelen de ziekelijke vochtsmenging te verbeteren, en de krachten des lijders op te wekken en te ondersteunen.

Eene reeks van geneesmiddelen zijn te dezen behoeve aangewend geworden, van welke het eene meer dan het andere aan dit doel beantwoordt.

Ik acht het niet ondoelmatig, de plaatselijke toevallen, welke de Scheurbuik te weeg

brengt, wat aangaat de geneeswijze, afzonderlijk hier ter neder te stellen, en wel als volgt.

1). De behandeling van den mond en het tandvleesch (*Stomacace*).
2.) De pijnen der ledematen
3.) De scheurbuikige zweren.
4.) Diarrhaeën.
5.) Bloedstortingen.
6.) Opthalmia Scorbutica.
7.) Kolijkpijnen.
8.) Anasarka.

1°. *Over de aandoening des tandvleesch en der mondholte.*

In het begin der ziekte, wanneer het tandvleesch opgezwollen, rood, of blaauwachtig er uitziet, ligt bloedt bij de geringste aanraking, en er zich een stinkende reuk bij de uitademing verspreidt, moet men den lijder verkoelende afvoerende middelen toedienen, als *Pulpa Cassiae* met *pulpa Tamarind*, *Electuar Leniti*v. (*), *Sulphas Sodae* en dergelijke, of men

(*) LARRY gaf den lijders, toen de schorbuut epidemisch te Alexandrien heerschte, in het eerste tijdperk der ziekte, eenige ligte braak en purgeermiddelen; en tot drank Tamarindenwater met sijroop, lavementen van slijmige middelen met azijn. Des avonds eene zuurachtige en krampstillende drank, en des morgens een kop koffij; over dag wijn en eene krachtige voeding.

maakt gebruik van versche plantensappen, als van het kleefkruid (Galium Asparinum), lepelblad (Cochleariæ Officinalis), de zuurling of dergelijke, of men neemt het volgende:

℞ Fol. recent. aquatici.
—— —— Cochlear.
—— —— Trifol. fibrin aa part. Aeq.

Tere in mortario marmoreo perparum atque addendo. Exprime et cola per chartam,

of:

℞ Succi Depur. Cochlear.
—— —— Nast. aquatic. aa ℥iv.
add.
Succ. mali unius aurant.
Spir. meliss.
Repositum decantetur.
S. in twee malen in te nemen.

Dit heb ik meermalen met het heerlijkst gevolg aangewend, alsmede de Conserv. Becc. Bung. Men laat hen tevens een mondwater gebruiken, bestaande uit *Sulph. Alum.* in water opgelost, of een afkooksel der *Cort. Salic.* en dergelijke, of ook laat men het tandvleesch met een spons bestrijken, welke nat gemaakt is in eene oplossing van azijn met eene oplossing van Salmoniak.

Is de ziekte reeds in die mate ontwikkeld, dat het tandvleesch vernietigd is, de tandkassen bloot gelegd zijn, en wanneer er zweren behalve van het tandvleesch, aan de inwendige vlakten der wangen, tong, lippen en het zachte verhemelte bestaan, en deze bij de minste aanraking bloeden en van tijd tot tijd een zwarter aanzien verkrijgen, *Stomacace*, zoo moeten deze nu en dan bestreken worden met *Succus Citri*, *Acid. Sulph. Dil. Tinct. Mirrh*, *Acid. pyro lign.* of met een mengsel bestaande uit

℞ Mel. rosar. ℥ I.
Acid. muratic. ℈ I.—℈ II.
m. d.

Vele schrijvers hebben het *Oxijmel aeruginis* hier bijzonder aanbevolen, alsmede het *Acid. Muriaticum.* Schindler bevond het citroensap in 1780 te Cherson, tegen Scheurbuik, en in het bijzonder tegen *Stomacace*, zeer werkzaam, wanneer andere zuren te vergeefs beproefd waren (*). Terwijl stark in het jaar 1799 van het

(*) Trotter houdt ook het citroensap met suiker en water, specifiek tegen scheurbuik, als zijnde door de ervaring bevestigd. Ook nemen tegenwoordig de Engelsche schepen, onder den proviand, eene groote hoeveelheid Succ. Citri met brandewijn vermengd, mede; terwijl den lijders hiervan twee tot drie oncen des daags wordt toegediend.

voorjaar tot aan den herfst de Stomacace op vele plaatsen epidemisch waarnam, en bevond, dat de Simuruba in- en uitwendig toegediend tot de heerlijkste uitkomst leidde.

Indien het tandvleesch na de behandeling slap blijft, kan men niets beter aanwenden dan het volgende

℞ Extract Rhatan. ℥ β.
Sulph. alum. ℈ I β.
Tr. Mirrhae. ℥ IV.
m. d.
S. Om hiermede te penseelen

Zoo wel in algemeene als plaatselijke Scheurbuik, heb ik mij van geen middel, met zulk een goed gevolg bediend, zoo wel in als uitwendig, als van het Creosot.

Dit medicament word gevormd bij de drooge overhaling of verkoling in geringere of grootere hoeveelheid, zoowel uit dierlijke als plantaardige ligchamen.

In de houtteersoorten en vooral die van het beuken hout, is hetzelve het overvloedigst voor handen. Uit deze wordt het door overhaling (distillatie) op verschillende wijze van de andere vergezellende stoffen, als *Paraffin*, *Eupion*, *Picamar*, *Napthalen*, afgezonderd.

Reichenbach heeft hetzelve voor eenige jaren zuiver daargesteld. Het bestaat uit

7 atomen koolstof.

9 atomen waterstof.

1 atoom zuurstof. (*)

Men kan hetzelve aanwenden, door de aangedane plaatsen met het zuivere creosot te penseelen, of als mondwater, en wel:

℞ Creosot ʒ IV.

Solv. in Spir. Cochl. ʒ IV.

adde

Aq. Destellat ℥ x.

m. d.

S. den mond alle uur hiermede te spoelen.

Na het aanwenden van dit middel, heb ik deze aandoening, wanneer alle evengenoemde middelen vruchteloos waren aangewend, de ziekte kunnen tegengaan en volkomen genezen. Ook heeft hetzelve mij heerlijke diensten bewezen in een geval, waar, door de vernietiging van het tandvleesch, er Caries der kaken ontstaan was.

Indien er eene bijzondere gevoeligheid bestaat kan men van dit middel geen gebruik maken,

---

(*) Zie hierover G. T. WEITENBACH, Geschichte der Anorganischen Chemie.

maar dan moet men den crethischent oestand eerst wegnemen door een *decoct. malvae*, *altheae* of dergelijke.

Inmiddels schrijve men den lijder versterkende middelen voor, indien er geen sordes in de eerste wegen zijn. b.v.

℞ Decoct. Cort. Peruv. ℥ xii.
Acidum Sulphur dil. ℥ ß.
m. d.

S Om het uur een lepel vol.

In plaats van *Acid. Sulphur Dil.* kan men ook andere zuren er bijvoegen, als: *Acid. Phosphor. Muriat. succ. Citr. Acid. Tataricum.*

2.) *Pijnen der ledematen en zwelling der gewrichten.*

Deze pijnen, welke zich somwijlen langs den geheelen loop van het been uitstrekken, dan weder eene bepaalde plaats in het kniegewricht kiezen en deze uitzetten, zijn voor den lijder hoog lastig en pijnlijk, en hebben zeer veel overeenkomst met rheumatische pijnen, van welke men ze evenwel gemakkelijk onderscheiden kan, zoo als vroeger reeds is opgegeven, door het zigtbare aanzijn der algemeene scheurbuik.

Hier dienen voornamelijk aromatische krui-

den, b.v. *Sabina Officinal*, *Hb. Hysopi Sabinae* uitwendig als kruiden kussens op de aangedane plaats, aangewend, of ook warme omslagen van

℞ Vin. Rubr. ℥x.
Spir. Vin. Rectific. ʒvi.
Mur. Ammon. ʒiii.
m.f. foment.

S. De aangedane plaats hiermede in te wrijven.

Indien er stijfheid terug blijft, moet men den lijder van zwavel en zeepbaden, inwrijvingen van *Linim. Volatilae. Camph.* kruiden kussentjes met *Spec. Resolvent.* laten gebruik maken, of ook van warme dampbaden. Sommigen geven den raad, om, indien de pijn en zwelling in de gewrichten plaats heeft, dat men dan daar ter plaatse insnijdingen moet maken welke diep genoeg zijn, om het uitgestorte vocht uitgang te verschaffen.

3.) *Ulcera Scorbutica.*

De zweren, welke altijd de toevallen zijn van den geheel ontwikkelden scheurbuik, vorderen van den kant des geneesheers de grootste opmerkzaamheid. Eene reeks van middelen zijn er door vroegere en latere geneesheeren ter genezing voorgeslagen; evenwel moet bij de aan-

wending hiervan, de algemeene plaatselijke toestand der zweer vooral in aanmerking komen om de geneesmiddelen te bepalen.

Is er b. v. een erethische toestand der zweer aanwezig, dan moet men dezen eerst wegnemen voor en aleer men antiscorbutica aanwendt, door de zweer met eene pap te overdekken, bestaande uit *flor. Cham*, *flor. Melelot*, *Hb. Cicute*, met *farina Lini;* na deze pap eenige malen vernieuwd te hebben, is deze toestand geheel en al verdwenen.

Is de zweer daarentegen wezenlijk atonisch, dan mag men de volgende zalf van RUST aanwenden, bestaande uit:

℞ Unq. de Styrace.
Pulvis Carbon. Lign. Til. alc. aa. ℥ I.
Res. Camphor.
—— Mirrhae. aa. ʒ I — ʒ VI.
Ol. Therebinth q. s. ut fiat Ung.

De wankleurige omtrek der zweer moet daarenboven met een aftreksel van aromatische kruiden nat gemaakt worden. Overigens kan men dit doel bereiken door bestrooijen met een poeder, bestaande uit *Pulv. Res. Mirrhae. Camph.* en *Cort, Peruvian.* Van het voorstel, door som-

migen gedaan, om kolen of salpetergas (welk laatste door PATERSON is aanbevolen) op de zweren te leggen, heb ik, na hetzelve onderscheidene malen aangewend te hebben, nooit den gewenschten uitslag gezien, terwijl de *Chlor. Sodae* met meer gevolg is gebezigd.

Indien zich op de oppervlakte der zweer hier en daar een weelderige vleeschgroei vertoont, iets hetgeen bij deze zweren vaak het geval is, moet deze, dewijl hij de genezing aanmerkelijk vertraagt, zorgvuldig vernietigd worden, door eene oplossing van *Sulphas Cupri*, *Acid. nitric. Muriatic.* of door de *Lapis infernalis* enz.

Door deze handelwijze is hetzelve spoedig vernietigd en wordt de genezing hierdoor aanmerkelijk bevorderd.

Een ander verschijnsel, hetwelk zich dikwijls bij deze zweren opdoet, is de bloedstorting. De oorzaak van deze is te zoeken in eene zwakte der haarvaatjes van de huid, en van die, welke zich op de oppervlakte der zweer verbreiden.

Om deze tegen te gaan (dezelve kan zeer belangrijk zijn), heeft men voorgeslagen en beproefd, om de zweren met droog pluksel te

bedekken, en door een kringswijs windsel eene zachte drukking te bewerken, ten einde dit als een *tampon* te laten werken. Hoe aanbevelenswaardig dit ook zij, heb ik desniettegenstaande wel eens een slecht gevolg hiervan gezien, doordien de drukking te sterk en niet gelijkmatig was. Het uitdrijvend verband van THEDEN zoude mijns inziens hier beter, dan een eenvoudig windsel, aan te bevelen zijn, daar dit een veel gelijkmatiger druk te weeg brengt. Kan men zulks wegens bijzondere omstandigheden niet doen, dan moet men gebruik maken van bloedstelpende middelen, b.v. door pluksel te bevochtigen met eene sterke oplossing van *Sulphas Alum. Decoct. Rad. Rhatan. Liquor Stipticus Loofii. Acid. miner.* en dergelijke, of de aanwending van het volgende:

℞ Creosot. ʒ I.
Spir. Vin. ʒ IV.
Aq. Comm. ℥ VI.
m.d.

S. Hiermede het pluksel te bevochtigen en op de zweer te leggen.

Indien men hier en daar zwarte vlekken of plaatsen in de zweer ontdekt, welke zeer

dikwijls hierin voorkomen en meestal van een gangraeneusen aard zijn, moet men zoodanige middelen aanwenden, welke deze verbeteren, of afscheiden, door hunne prikkelende of opwekkende werking. De *Camphor. Pulv. cort. Pruv. Tr. Mirrhae.* kan hier van nut zijn, of men kan met goed gevolg de *Syr. Sacchar.* aanwenden.

Wanneer de suiker het eerst tegen deze ziekte is aangewend, kan ik met zekerheid niet opgeven; evenwel beklaagt LIND zich reeds, dat de suiker te zijnen tijde zoowel als het *Succus Citri* te zeer verwaarloosd werd. In ons land, heeft de zeer ervaren Heer F. J. TER BORGH dezelve tegen deze ziekte, misschien in navolging van LIND, zoo wel in- als uitwendig voornamelijk tegen de Scheurb. na de epidemische ziekte van 1826, met het beste gevolg aangewend, en wel de gewone bruine suiker.

Dezelve bestaat volgens THENARD en GAY LUSAC (*) uit

Carbonii	42, 47.
Oxygenii	50, 63.
Hydrogenii	6, 90.
	100, 00.

(*) Conf. *Dict. des sciences med.* article *sucre.*

Volgens nieuwere scheikundigen uit

12 atomen koolstof.
22 ——— waterstof.
11 ——— zuurstof.

Ik heb de suiker (zonder het getal hiervan te durven bepalen) meermalen door den Heer TER BORGH zien aanwenden, en steeds met de beste uitkomst. Hoe en op welke manier de suiker werkt, of zij alleen door hare oplossende kracht deze heilzame uitwerking te weeg brengt, dan op eene andere manier, durf ik niet bepalen. Doch dat de Suiker, zoo als sommigen gelooven, eene bijzondere voedende kracht heeft, staat in tegenspraak met de gedane regtstreeksche proefnemingen en met de scheikundige *analysen*, daar dezelve geen stikstof bevat en derhalve niet voedt. Immers is het eene bekende waarheid, dat die stoffen, welke het meeste stikstof bevatten, ook het meeste voeden. De voedende kracht, welke MENALDA (*) bij eene lijderesse meende gezien te hebben, naar het gewigt dat hij opgeeft, berust op proeven, die niet

(*) Zie zijn *diss. med. Inaug. observ.* VII. pag. 51.

naauwkeurig in het werk gesteld zijn en bewijzen geenszins deszelfs voedende eigenschap.

Ik acht het niet ondoelmatig, hierop eenige waarnemingen te laten volgen:

Eerste Waarneming.

Geesje van Veen, eene weduwe, oud 49 jaren, vroeger van eene gezonde ligchaamsgesteldheid, leed gedurende de *epidemie* van 1826 aan deze koorts, welke haar vrij lang kwelde, vervolgens echter, nadat zij zoo veel mogelijk hersteld was, bleef zij steeds klagen over eene bijzondere vermoeidheid en zwakheid, trage spijsvertering en koorts, die van tijd tot tijd weer instortte. In het begin der maand Mei ontstond er een uitslag beneden aan het linker been, die langzamerhand vermeerderde en de aangewende middelen weêrstond; kort daarna vertoonde zich op het midden van het been eene kleine kwaadaardige puist, welke spoedig tot de grootte eener erwt toenam en aldus min of meer drie weken staan bleef; vervolgens begon dezelve al grooter en grooter te worden, zoo dat na acht dagen de puist reeds de dubbele grootte had, en tevens met eene zwarte korst bedekt werd.

In dien toestand kwam zij den 19 Junij 1827

in het hospitaal, waar de volgende verschijnselen werden waargenomen: bijna geen koorts, moeijelijke spijsvertering, de tong een weinig rood, dorst, de onderbuik een weinig opgezwollen; de zweer zelve was gezwollen en ontstoken, en dit vermeerderde de volgende dagen zoodanig, dat de zweer reeds de grootte van twee duimen in den omtrek had en bedekt was met eene zwarte korst, terwijl daarenboven alle verschijnselen aanwezig waren, welke eene scorbutike zweer vergezellen.

Inwendig werden aangewend de volgende geneesmiddelen:

℞ Decoct. Cort. Peruvian, ℥xvi.
Laud. Liquid. Syd. gutt. xxx.
m. d.
S. Alle uur een lepel vol.

℞ Sol. Saleb ℥xx.
adde
Acid. Mur. Dilut. ʒß.
m. d.
S. Alle twee uur een half theekopje vol.

Uitwendig werd op de zweer aangewend:

℞ Decoct. flor. Arnic. ℥ xx.
Camphor. ʒ i.
m. d.

Na dat deze middelen waren aangewend, scheen alles in de eerste dagen beter, doch niet lang daarna bragten kleine koortsen, welke er zich opdeden, eenen slechteren toestand voort, zoo dat den 17 Julij de zweer reeds tot eene grootte van drie duimen was aangegroeid; tot op den 26 Julij bleef de zweer dezelfde, met eene, zoo als het scheen, heilzame afscheiding der zwarte korst, terwijl nogtans de ontsteking en zwelling toenamen. Na dat er eene nieuwe koorts was ontstaan, vertoonde zich alles onder een slechter voorteeken, het *gangreen* vernietigde bijna alle aangrenzende deelen, de zweer was zeer vergroot, de randen derzelve waren oneffen, getakt, en er verspreidde zich een eigenaardige stank, terwijl de krachten der lijderes zeer afnamen.

Behalve de bovengenoemde *medicamenten*, werd eene zeer voedzame *dieet* voorgeschreven, en alle die zelfstandigheden, welke gewoonlijk als *antiscorbutica* worden aangeprezen. Ook werd uitwendig *kina* met *mirrh. extract: Dauci, Carbo veget. Chlor. calc.* et *sodae* zonder eenig

zigtbaar gevolg toegediend; om den vierden of zesden dag werd de koorts tegengegaan, terwijl daarop immer de zweer in omtrek en kwaadaardigheid vermeerderde. Na dat eindelijk zoo de plaatselijke als algemeene verschijnselen toegenomen waren, was er op den 24 Augustus bijna geene hoop meer op behoud van het leven, ten zij de *amputatie* van het zieke been werd bewerkstelligd, welke ook, met toestemming der lijderes, op den 26 dierzelfde maand werd in het werk gesteld, met dat gevolg, dat de lijderes getuigde, dat zij zich zeer wel bevond en geene koorts van eenig belang had; op den vierden dag echter na de kunstbewerking, vloeide er uit de wond eene *ichoreuse* stof, dewelke daarenboven geenszins tot een heilzaam voorteeken verstrekte, omdat zij misschien het gevolg was van kwaadsappigheid en algemeene zwakte. Allengs nam de wonde den vorm der zweer zelve aan, en kwelde de lijderes zeer, tot dat, op den 7 Sept., de dood er een einde aan maakte.

Tweede Waarneming.

Jantje de Ruiter, 25 jaren oud, dienstmeid, sedert het jaar 1826 sukkelende, werd den 10

Februarij, wegens eene *Scorbutike* zweer aan het buitenste gedeelte van het linker been, in het boven genoemde ziekenhuis opgenomen, welke zweer de grootte had van eene handpalm, hebbende denzelfden vorm en dezelfde eigenschappen als de zweer der boven gemelde lijderes.

Reeds van het begin af werd haar inwendig suiker voorgeschreven, zoodat haar elken dag ℥ v in water opgelost toegediend werden, met dat gevolg, dat de zweer na verloop van slechts 5 dagen den vorm van eene eenvoudige zweer vertoonde; deze geneeswijze werd vol gehouden tot den eersten Maart, met volkomene verbetering en vermindering der zweer, zoodat deze voor genezen werd gehouden en de lijderes den derden April uit het ziekenhuis konde gaan.

Derde Waarneming.

Trientje Hielkens, 40 jaren oud, en *Harm Jans Kannegieter*, 20 jaren oud, leden aan eene gelijke *Schorbutike* zweer aan het regter been, en werden in het hospitaal op gelijke manier behandeld.

De eerste werd er op den 10 April 1832 opgenomen, en daar zij in alle opzigten een gezond ligchaamsgestel had, ging zij er den 20

Junij van datzelfde jaar uit, terwijl de andere in het ziekenhuis kwam op den 8 Junij 1829 en er geheel hersteld uitging op den 21 September van datzelfde jaar.

Vierde Waarneming.

Elisabet Blijendal, een meisje van 23 jaren oud, van een teeder gestel, rood van haar, van een zedelijk gedrag, zoodat men geene toevallige oorzaken der ziekte zoude kunnen vinden, leed in het jaar 1826 aan deze ziekte, na genezing waarvan eene zweer ontstond aan het linker been, welke de lijderes zoo aantastte, dat zij den 9 November 1833 in het genoemde ziekenhuis werd opgenomen, en men bevond eene *Scorbutike* zweer aan de buitenvlakte van het genoemde been. Dezelfde geneeswijze door middel van suiker werd aangewend, en met dat gevolg, dat zij den drieëntwintigsten April van het jaar 1834 volkomen hersteld het ziekenhuis konde verlaten.

Vijfde Waarneming.

H. W. tweeënveertig jaren oud, stuurman op een Koopvaardij schip, podagreus, verkeerde, nadat hij de drie laatste jaren naar de Oost-Indiën en naar de Middellandsche zee geweest was,

in het jaar 1830 op de Zeeuwsche kusten. Nadat hij tegen het einde van het jaar 1831 was te huis gekomen, riep hij de hulp in van den Zeer Ervaren Heer TER BORGH wegens eene uitslagziekte, welke eerst den buitenkant van het been aandeed, vervolgens de dijën, de armen, den rug en den onderbuik aantastte; naderhand strekte de ziekte zich uit tot het aangezigt en de kin. Daar de lijder te voren aan de koorts geleden had, en overigens *Schorbutike* verschijnselen vertoonde, hield de gemelde zeer Ervaren Geneesheer dien uitslag voor Scheurbuikig en ried hem aan, om dagelijks ℥ v. suiker te nemen, terwijl er uitwendig ter bestrijding van den uitslag niets werd aangewend.

Nadat de lijder dertig ponden gebruikt had, en uitwendig door eenvoudig wasschen met water de reinheid had bewaard, ontwaarde men, dat de ligchaamskwaal zeer verbeterde, zonder eenig slecht gevolg op de spijsverteringswerktuigen of andere ligchaams *functien*, tot dat op het einde van het jaar 1832 er weer podagra bijkwam, welke eerst de hand en vervolgens den regter voet aantastte, en niet verdween, dan

nadat de uitslag weer op die plaatsen ontstaan was, waar de *podagreuse* ziekte zich vertoond had, en eerst na het aanwenden van fontanellen op beide armen geheel genas. De Zeer Ervaren Heer TER BORGH wendde die fontanellen aan, omdat hij in de voorgaande epidemische ziekte gezien had, dat die uitslagen dikwijls eene metastase van de ziekte waren, zoodat, indien die uitslag voor scabies gehouden wierd (gelijk velen doen), en door antiscabiosa verdreven werd, er kwade en noodlottige verschijnselen ontstonden, die men niet dan door zoodanige plaatselijke afleiding had kunen voorkomen. De lijder herkreeg derhalve door behulp van suiker zijne vorige gezondheid; — dit gevolg getuigt de Heer TER BORGH ook gezien te hebben in de kruipende huiduitslag ziekten, welke na de epidemie ontstaan waren.

Zesde Waarneming.

K. V., oud 29 jaar, van beroep Landbouwer, sukkelde sedert een' geruimen tijd aan onderscheidene zweren, welke slechts door eenen kleinen rand van elkander waren gescheiden, aan het linker been. Hij had, toen dezelve ontstonden, dadelijk heelkundige hulp ingeroe-

pen, doch niettegenstaande de aangewende geneesmiddelen kwam er geene verbetering. Zoo sukkelde hij, tot dat hij op den 27 October 1837 mijne hulp in riep. Ik bevond hem aldus. De lijder, een Phlegmatisch temperament, was groot van gestalte; de tong was een weinig rood, de pols klein en *draadvormig*, het tandvleesch van de tanden verwijderd, en hier en daar geheel vernietigd; de onderste ledematen waren opgezwollen, zoodanig, dat de vingerdruk gemakkelijk ontstond, de oppervlakkige vaten dezer deelen waren bijzonder opgezet, zoodat er eene zigtbare zwakte van het aderlijke stelsel voorhanden was, de lijder, was ter neêrgeslagen en klaagde over matheid bij het gaan en bij den arbeid. De zweer zelve zag er vuil uit; de randen waren uitgevreten en boven de huid verheven, en de oppervlakte der zweer scheidde eene ichoreuse, stinkende, met bloed vermengde stof af; de grond derzelve was onregelmatig en bij de geringste uitwendige aanraking stortte de zweer bloed uit; de omtrek der zweer was gezwollen, en hier en daar ontwaarde ik blaauwe vlekken van onderscheidene grootte en gedaante.

Deze opgenoemde verschijnselen verzekerden mij genoegzaam van den bestaanden Scorbutus. Ik schreef hem eene geheel andere leefwijze voor, liet hem alle mogelijke versche groenten gebruiken, nu en dan een kop bouillon toedienen en verder schreef ik hem het volgende voor.

℞ Cort. Peruv. fusc. ℥ I.
Rad. Calami Aromatic. ʒ VI.
Coq. per hor. dimid. c. aq. font. ad
Colat. ℥ XIV.
add.
Spir. vitrioli ʒ IV.
m. d.
S. om de 2 uur één eetlepel.

Uitwendig liet ik het volgende aanwenden.

℞ P. Cort. Peruv.
— Res. myrrh. aa ʒ III.
Carb. veget. ʒ I.
Camphor gr. x.
m. d.
S. hiervan een weinig in de zweer te strooijen.

Onder deze behandeling verbeterde de zweer zich eenigzins, alsmede de krachten des lijders, doch toen dit 16 dagen was toegediend, moest ik deze behandeling om bijzondere redenen la-

ten varen, wijl de zweer te gevoelig werd, en in omtrek toenam... Ik besloot dus om in dit geval de suiker toe te dienen en schreef het aldus voor.

℞ Sacchar. Crudi ℔ β.
Solv. in aq. Calid. ℥ vi.
add.
Sulphas Alum. ʒ β.
m. d.
S. om 't uur één lepel vol.

Uitwendig liet ik aanwenden.

℞ Creosot. ʒ β.
Solv. in Spir. vin. ʒ iv.
Aq. Destellat ℥ β.
S. pluksel hiermede te bevochtigen en op de zweer te leggen.

Nadat deze behandeling vier weken was voortgezet, waren alle verschijnselen der Scheurbuik verdwenen en er was niets meer aanwezig, dan eene eenvoudige zweer, welke na het gebruik van de zoo evengenoemde middelen spoedig herstelde.

Zevende Waarneming.

R. G., oud 50 jaren, van beroep Logementhouder, had sedert 16 weken aan eene zweer aan het linker been geleden, toen hij mijne hulp

inriep. In het begin dezer aandoening klaagde hij over pijn aan dat been. Des avonds, toen de lijder zich ontkleedde, om te bed te gaan (dus luidt zijn verhaal), ontdekte hij een zwarte plek ter grootte van ongeveer een' duim, op welke de opperhuid zich blaasvormig verhief, en welke den volgenden morgen bij het opstaan geopend was en een bloedig vocht ontlastte. De omtrek van deze zwarte plek was opgezet en zeer pijnlijk. Hij legde hierop een pleister van Ung. fuscum, hetwelk hij in huis had, op de aangedane plaats, wijl hij bij eene andere zweer, waar hij vroeger aan geleden had, deze zalf heilzaam had bevonden; doch onder de aanwending van deze zalf verergerde steeds de kwaal, en de zweer won van dag tot dag in omtrek. Na behoorlijk het onderzoek in het werk gesteld te hebben, bevond ik den lijder, zoo als volgt:

De zweer had een' omtrek van 5½ duim, er verspreidde zich, nadat het verband was weg genomen, een ondragelijke eigenaardige stank; hier en daar zag ik in de zweer zwarte plekjes, even als ware het gestold en in rotting overgegaan bloed; de lijder klaagde over ondragelijke pijnen, welke zich langs het scheenbeen naar

beneden uitstrekten; het scheenbeen zelf was door *Caries* aangedaan, en de zweer zelve stortte van tijd tot tijd bloed uit. De pols was klein; de buikontlasting had geregeld plaats, de trek tot voedsel verminderde, het tandvleesch was hier en daar van de tanden vernietigd, de adem stinkend. Ik schreef hem voor:

℞ Rad. Calam. Arom. ℥ β.
Cort. peruvian. fusc. ʒ vi.
Coq. c. aq. font. ad Col. ℥ x.
add.
Pulp. Tamarind. ℥ i.
m. d.
S. om 't uur een half kopje.

Uitwendig liet ik pluksel bevochtigen met *Chlor. Sod.* en op de zweer leggen.

Nadat deze behandeling 10 dagen was voortgezet, was de grond der zweer nagenoeg zuiver; alleen in den omtrek, waar de beenverzwering bestond, bleef de zweer steeds het vorige karakter behouden. Ik ging dus met deze behandeling voort tot veertien dagen later, wijl ik toen deze behandeling moest staken, daar de zweer haar vorig aanzien weder verkreeg en gestadig in omtrek toenam en eene aanmerkelijke hoeveelheid bloed ontlastte.

Ik liet hem gebruik maken van

R Decoct. Calami Arom. ℥ x.

Sacchar. Flavi ℥ vi.

m. d.

S. Om 't uur een lepel vol.

Uitwendig liet ik de zweer met *Succ. Citri* op pluksel bevochtigen en bedekken.

Na de toediening van deze middelen verbeterde de zweer aanmerkelijk, zoodat de omtrek, waar de *Caries* bestond, zuiver werd, de bloedontlastingen der zweer ophielden, en er zich op de oppervlakte der zweer vleeschheuveltjes begonnen te vormen. Ook op de plaats, waar de *Caries* bestond, vertoonden zich langzamerhand *granalatien*, zoodat het kanaal, hetwelk naar deze verzwering leidde, zich van tijd tot tijd meer begon te vernaauwen en zich ten laatste geheel sloot. Ik zette dus deze behandeling voort, en na verloop van zeven weken en drie dagen was de lijder geheel hersteld. Het spreekt van zelf, dat hier vooral ook op de diëet moest worden toegezien.

Achtste Waarneming.

J. E. oud 43 jaar, van eene robuste, forsche ligchaamsgesteldheid, zeer geneigd tot het ge-

bruik van sterken drank, en ongelukkig in eene maatschappelijke betrekking geplaatst, waarin hem het voldoen aan die begeerte gemakkelijk gemaakt werd, riep in het voorjaar van 1838 mijne hulp in tegen eene kwaal, waaraan hij reeds sedert meer dan één jaar had geleden, en waartegen hij reeds onderscheiden huis- en geneesmiddelen had aangewend.

Ik bevond, na een naauwkeurig onderzoek, dat de patient door *scorbutus universalis* aangedaan was, weshalve ik hem de tegen deze ziekte aanbevolene geneesmiddelen liet gebruiken, gepaard met eene zoo veel mogelijk matige levenswijze. Nogtans kon hij bij deze middelen geene beterschap bespeuren. Toevallig toen ter tijde eene waarneming lezende van eenen Doct. MURSELIUS (*), over de aanwending van Biergist in eene soortgelijke ziekte, nam ik het besluit om dit middel in verband met honig aantewenden. Ik liet hem derhalve om de twee uur één lepel vol gebruiken van een mengsel, bestaande uit

(*) *Medicinischer Almanach für 1838*, von S. J. SACHS, pag. 133.

2 oncen Biergist, 4 oncen honing en 6 oncen *Aq. Sambuci* (†).

Onder het gebruik van dezen drank, met in achtneming van eene naauwkeurige levenswijze, had ik het genoegen te zien, dat de verschijnselen der ziekte langzamerhand verminderden; de gedurige vermoeidheid, de ecchymosen, benevens eene lastige brandende jeukte in den omtrek der aan de kuit bestaande zweer, verdwenen meer en meer, en nadat het geneesmiddel 5 à 6 malen was gebruikt, kon de lijder als genezen beschouwd worden. De zweer werd onder deze behandeling eenvoudig met chlorinewater bevochtigd.

Negende Waarneming (*).

In Mei 1754 bragt men in het hospitaal van St. Louis eene vrouw van 50 jaren, die sedert drie maanden met de scheurbuik was gekweld

(†) Ook beveelt HUFFELAND de biergist, 4—12 oncen des daags genomen, alsmede uitwendig op de zweren aantewenden, in landscheurbuik zeer aan.

(*) Men vindt dezelve opgeteekend in de verzameling van genees-, heel- en artzenijkundige aanmerkingen en waarnemingen. Uitgegeven te Delft bij *R. Boitett*, 1756, tweede deel, pag. 112.

geweest, bijaldien men het tijdstip daarvan bepalen wil, sedert dat de kwaadaardige stoffe zich door uitwendige toevallen openbaarde.

Haar pijn in den mond overtrof toen den tweeden graad, ik heb bijna 14 dagen de hitte zien toenemen, en bij gevolg ook den stank van den adem; het tandvleesch was gezwollen, pijnlijk, reeds weg gevreten langs de groeve, die langs de bogen van de kassen der tanden rondloopt, en dreigde eene ganschelijke verzwering; eene der amandelklieren, die merkelijk was gezwollen, was met een ettergezwel bezet, eene vuile verzwering, die dezelve uitwendig had doorknaagd, had aan de etterstoffe eene opening verschaft; een der voorste vouwen van het gehemelte was door eene diergelijke verzwering aangetast, en eene derde had zich geplaatst langs de zijde van den tong, van den wortel af tot aan de punt; het speeksel was taai en slijmig geworden door de etterstof, maar daarom echter niet minder pekel-zoutachtig, en bestond in een dik weefsel van taaislijmige draden, die den mond inwendig als bekleedden; aan den anderen kant veroorzaakte de scherpheid van het vocht in de longpijp, hetwelk op eene onnatuurlijke wijze

verdund was, of wel de ontbinding van de vlugge alcalische zouten, bijna onophoudelijk een zeer vermoeijenden hoest, die vier of vijf dagen duurde; de reglerwang wierd aangetast door eene ontstekingachtige zinking, gevolgd van ontvellingen en zweertjes, omtrent de achterste kiezen van beide de kaken.

De beenen, gerekend van de lendenen af tot aan de teenen, waren als overdekt met breede roode plekken en strepen, min of meer aan elkander verknocht, op sommige plaatsen zwartachtig, en naar alle gedachten ontstaan door den stilstand van het bloed in de uiterste haarfijne bloedvaatjes; uitgezonderd eene vermoeidheid in de beenen, waren dezelve zonder pijn en zonder verhardingen; men heeft die plekken en strepen tot scheiding en verdeeling gekregen door middel van de gewone inwrijvingen; doch ik ben ruim drie weken bezig geweest om den mond te genezen; ik heb de zinking verdreven door pijnstillende pappen; ik heb het tandvleesch geschroeid, door hetzelve zachtkens aanteroeren met de punt van een penseeltje, gedoopt in *Aqua Mercurialis.* Ik wilde niet, dat dit middel in 't levende vleesch indrong, weshalve ik het met

gewoon water vermengde, ten einde de groote hevigheid daarvan te temperen, vermits de graad van ontsteking het voorste gedeelte des monds reeds pijnlijk genoeg maakte (*).

Doorgaans schroeit men de roven der zweertjes in den mond slechts op den derden dag, maar men herhaalt het meermalen, om dezelven ten eenenmale te doen doortrekken, wanneer ze met geenen rooden kring omgeven zijn, dewelke eene verdere voortlooping doet duchten.

Het was volgens diezelfde indicatie, dat ik aan deze lijdster voorgeschreven heb laauw gerstenwater, in plaats van het gorgelwater, 't welk men den scheurbuikigen doorgaans doet gebruiken, en naderhand heb ik daarbij gevoegd *Mel. Rosarum* en een vierde gedeelte *Spir. Vin. Camphor.* Eindelijk heb ik door herhaalde zorgen en door eene verdubbelde oplettendheid de ontsteking zien verdwijnen, en kort daarna begon-

(*) Beter zoude het mijns inziens hier geweest zijn gebruik te maken van de minerale zuren, of van het *Succus Citri* of eene zwakke oplossing van *Sulph. Cupr. Lap. infern.* en dergelijke, dan van *Aq. Merc.*, daar de scorbutus in het geheel geene kwikmiddelen verdraagt.

nen de verzweringen toe te loopen en een lidteeken uit te maken, niettegenstaande ik mij op verre na zulk een goeden uitslag daarvan niet had voorgesteld.

Uitwendig waren toen geene teekenen of blijken van dé scheurbuik meer overig; de zieke tamelijk gerust zijnde, gebruikte zoo veel voedsel, als schier aan de volkomen herstelde lijders gegeven wierd, en zij klaagde over geen het minste ongemak, zoodat ik zelfs eenige dagen ophield met haar te gaan zien. Eenige dagen daarna echter, kwam men mij 's middags zeggen, dat zij in 't bed een arm gebroken had, waarop ik mij zoodra mogelijk derwaarts begaf, bevindende, dat aan den regterschouder in der daad eene *fractura* was; ik vroeg haar, hoe dat toeval ware gekomen, en zij antwoordde met eene bedaardheid als van iemand, die geen de minste pijn gevoelt, dat zij, zich op die zijde hebbende willen omkeeren, haar been eensklaps had hooren kraken.

Het was naauwelijks een vierde uur geleden, dat men haar verbed had, waaruit ik besloot, dat zij zacht genoeg moest gelegen hebben, om mij niet te behoeven te verbeelden, dat zij zich

met eene al te driftige beweging had willen omkeeren; wel is waar, dat ze door de uitgeputheid harer krachten logge geworden, door de vorige pijnen afgemarteld en door de zwaarheid harer kwalen als overstelpt was, doch wat konde uit dit alles als een gevolg getrokken worden? Of zij had slechts op eene langzame wijze getracht haar ligchaam te verleggen, òf wel had ze mogelijk door eene onverduldigheid, aan hare kunne niet oneigen, zich met geweld omgekeerd; maar was het daarom waarschijnlijk, dat de zwaarte van haar ligchaam, 't welk bij de omwending slechts een halven keer deed, in staat was geweest, om een beenbreuk te veroorzaken in een lid, hetwelk horizontaal naast het ligchaam uitgestrekt lag? Derhalve zoude men moeten veronderstellen, dat de hobbeligheid van 't stroo den arm niet overal even eens ondersteunde, als wanneer men zou moeten denken, dat de zwaarte van het geheele ligchaam nedergekomen ware op dat deel, hetwelk 't minst ondersteund was, en hetwelk dus, het zwakste zijnde, was gebroken. Ik twijfel niet, of zulks zou hebben kunnen gebeuren, doch die veronderstelling kwam mij niet aanneemlijk genoeg

voor, om mij lang daarbij op te houden. Mij was niet vergeten, dat de scheurbuik bij die vrouw zeer droevige uitwendige toevallen had veroorzaakt, en derhalve vond ik mij opgewekt, om die beenbreuk insgelijks als eene uitwerking van de scheurbuik aan te merken en te denken aan een *caries ossis* van het been, waardoor de beenbreuk, te meer wanneer de bovengenoemde veronderstelling daarbij gevoegd wierd, des te onvermijdelijker geworden was.

Acht dagen, nadat de arm gezet geworden was, wierd de lijdster door eenen *diarrhoe* overvallen, dewelke, na acht en veertig uren geduurd te hebben, met den dood van de vrouw eindigde, zonder dat de stoelgangen echter zoo menigvuldig geweest waren, dat men den buikloop alleen als oorzaak van haren dood zou hebben kunnen aanmerken. Vernomen hebbende, dat ze gestorven was, waren we nieuwsgierig, den toestand van den schouder te onderzoeken, en de ongesteldheid, die wij daarin aantroffen, versterkte ons in onze gedachten aangaande de brosheid (*fragilitas*) van het been, vermeerderd door een gebrek, 't welk allengskens de bederving daar van had te weeg gebragt. Tot dien tijd toe had

ze geschenen geen vast bepaalde pijn op eenige plaats van haar ligchaam te gevoelen, hevig genoeg, om een diergelijke *Erosio* aan een zeker deel van den schouder te vermoeden, dewelke in het overige gedeelte van het been door het invretend vocht in 't minste niet was aangetroffen.

Intusschen bevonden wij, dat de inwendige zelfstandigheden; zoo onder als boven de beenbreuk, ter breedte van twee vingers zoodanig waren aangetast, dat het been zijne sterkte verloren had, in de gedaante van een overal even breed zijnde ring rondom den pijp; zijnde het been zelve tot op schier een derde gedeelte van zijne gewone dikte afgenomen; de van een gebrokene uithoeken en schilfers waren zoo dun en week, dat men ze met de vingers konde buigen, gelijk 't hoorn van eene lantaarn, en ook waren ze even zoo doorschijnende, hoewel ze uitwendig bruinachtig waren.

Niet alleen had het verdorvene merg de gedaante en dikte gekregen als eene soort van modderigen waterachtigen etter, van kleur als sterk afgetrokkene koffij, maar ook wanneer men het tusschen de vingers wreef, gevoelde men daarin scherpigheden gelijk steengruis, doordien het

vermengd was met stukken en brokken van de netvormige en vaste inwendige zelfstandigheden van het been.

Door bijzondere omstandigheden is het onderzoek niet verder voortgezet geworden.

Tiende Waarneming.

J. D., oud 37 jaren, van beroep olijslagersknecht, van een cholerisch temperament, kwam op den 4 Mei dezes jaars mijne hulp inroepen, wegens eenige zweren aan het linker been, welke hij reeds zes jaren gehad had. Hij had in het jaar 1836 aan de *epidemische* ziekte, welke hier toen heerschende was, gelaboreerd. Na herstel hiervan had hij, zoo als hij mij verhaalde, immer eene vermoeidheid in de ledematen en de gewrichten gehad, welke hem alle lust benam. In het begin van het jaar 1832 bespeurde hij aan het linker been eene blaauwe plek, ter grootte van een paar duimen, welke spoedig van zelve openbrak en een stinkende zweer achterliet. Hij riep, toen de zweer zich in omtrek uitbreidde en zeer pijnlijk was, dadelijk heelkundige hulp in. Alle mogelijke Unguenta werden hier de eene voor de andere na gebezigd; doch de zweer nam steeds in kwaad-

aardigheid toe, eene omstandigheid, welke natuurlijk moest volgen, daar de Schorbutike zweer volstrekt geen zalven verdraagt. Onder deze zelfde behandeling bleef hij tot aan Mei dezes jaars. Toen hij mijne hulp op bovengenoemden dag inriep, bevond ik den lijder na het onderzoek in het werk gesteld te hebben, als volgt: De tong van dezen lijder was vuil, de adem stinkend, het tandvleesch vernietigd, de buik opgezet en de stoelgang traag, hard, de onderste ledematen waren oedemateus, en bij het staan had de lijder hevige pijnen. De zweren hadden haar oorspronkelijk karakter geheel en al verloren, de grond was geel, de randen wel onregelmatig, doch niet boven de huid verheven, alleen was er de aan scorbutike zweren eigen stank aanwezig. Dit alles was mij genoegzame waarborg, om te gelooven, dat het eene scorbutike zweer was. Ik schreef hem inwendig voor:

℞ Cort. Querc. ℥ II.
Coq. q. Aq. ad Col. ℥ XII.
add.
Spir. Vitriol. ℥ β.
m. d.
S. om 't uur 1 lepel.

Uitwendig liet ik hem op de zweer aanwenden het volgende:

℞ Chlor. Calc. Fluid. ℥ vi.
Sijr. Sacch. ℥ iv.
m. d.
S. pluksel hiermede te bevochtigen.

Aan de dij liet ik eene fontanel aanwenden, omdat ik anders vreesde, dat deze opening, welke daar reeds zoo lang vertoefd had, schadelijke gevolgen op het organismus zoude te weeg brengen door hare spoedige genezing.

Nadat deze behandeling ruim 6 weken was voortgezet geworden, waren alle de vroegere lastige toevallen verdwenen en de zweren genezen, benevens de oedemateuse zwelling verdwenen.

4.) Diarrhaeën.

Niet zelden ziet men, dat er zich diarrhaeën bij de Scheurbuik opdoen. Indien dezelve niet overmatig sterk op elkander volgen, mag men dezelve niet tegengaan; maar men moet zulks als eene heilzame uitwerking der natuur aanzien, en *Critisch* beschouwen. Zijn dezelve daarentegen blijkbaar *Colliquatief*, zoo zijn dezelve hoogst nadeelig en uitputtend en moeten hoe eerder hoe beter tegengegaan worden.

Men schrijve den lijder slijmige middelen met *minerale* zuren voor, als:

℞ Sol. Saleb ℥ x.
Acid. Sulphur Dil. ʒ iv.
m. d.
S. alle half uur 1 lepel vol.

Of een afkooksel van *Cascarillae Rad. Arnicae lign. campesch.* met *Opium* en dergelijke, om dezen toestand te verbeteren. Bij *Calliquatief* zweet heeft een *Inf. Saviae* met *Elixir Acid. Haller.* heerlijke diensten bewezen.

5.) Bloedstortingen.

Over de behandeling der bloedstortingen, welke zich bij de zweren somwijlen opdoen, heb ik bereids gesproken.

Niet zelden ontdekt men bij volkomen ontwikkelden Schorbuut bloedstortingen uit inwendige deelen b. v. uit den keel, de *vagina*, den aars, neus enz. Dat dezelve hoogst nadeelig en uitputtend voor den lijder zijn, behoeft geene melding; men geve den lijder inwendig het *Elixir acidum Haller.*, Aluinmelken, *Gumm. Kin.*, *Mur. Aluminae* en dergelijke. Ook hebben sommigen met goed gevolg in dusdanige bloedstortingen het *Laud. Liquid. Syd. Acid.*

Phosphoricum, met rooden wijn en opium, aangewend.

Eenmaal is mij eene zoodanige bloedstorting in mijne praktijk voor gekomen, waar ik den lijder met de heerlijkste uitwerking het volgende toereikte:

℞ Rad. Rhatan.
Cort. Cinnam. Cylon. aa. ℥ β.
Inf. in S. aq. ad Col. ℥ VIII.
add.
Acid. Phosphor. ʒ II.
m. d.
S. om het uur een eetlepel vol.

Na verloop van eenige uren had de bloedstorting volkomen opgehouden.

Ontstaan er door het bloedverlies van tijd tot tijd onmagten, zoo zorge men voor eene horizontale ligging des ligchaams. Inwendig geve men den lijder wijn, *Aeth. Sulph. Alcot.*, *Spir. nit. dulc.*, en dergelijke, uitwendig wasschingen met Eau de Cologne en andere spiritualia.

6.) *Opthalmia Scorbutica.*

De behandeling van deze vordert de grootste oplettendheid van den kant des geneesheers. Hij

rade den lijder, dat deze zoo veel mogelijk eene drooge lucht geniete, en late hem bij vriendelijk weder zoo veel mogelijk in de vrije lucht wandelen. Van den kant des lijders moet steeds de grootste reinheid in acht genomen worden; ook rade men hem van tijd tot tijd zich te baden in aftreksels van specerijachtige kruiden of in afkooksels van eiken bast en dergelijke.

Inwendig mag men het gebruik van plant en minerale zuren hier niet verzuimen, vooral in verbinding met een aftreksel der *Valerian. Sylv. Rad. Arnica* en dergelijke, later met een *Decoct. Cortic. Peruv.*, en ten laatsten ijzerbereidingen.

Uitwendig worden weinig middelen met goed gevolg aangewend. In het begin der oogontsteking kan men ijskoude omslagen met eenig zuur er bij gevoegd over de oogen aanwenden. JUNGKEN.

WELLER houdt het er voor, dat deze aandoening geheel geene uitwendige middelen, behalve de drooge warmte verdraagt.

Volgens BEER mag men geenendeels de zoogenaamde *antiscorbutica* tot de algemeene kuur van den scorbuut aanwenden, maar men zoude beter doen, prikkelende middelen aan te wenden,

om de krachten des lijders optewekken en langzamerhand de ziekte zelve te bestrijden.

7.) *Kolijkpijnen.*

De kolijkpijnen, welke zich bij den scorbuut vertoonen, kunnen somwijlen den lijder hevig kwellen. Hier moet men den lijder vooral toedienen het opium of deszelfs bereidingen, inwrijvingen op den buik van *Liniment. Volatile Camphor.* met eenig *Laudan. Liq.* en dergelijke.

8.) *Anasarka.*

Hier moet men den algemeenen atonischen toestand des ligchaams zoeken op te wekken, door uitwendig het ligchaam te wasschen met rum, *Alcohol*, brandewijn of met aromatieke *tincturen*, met rooden wijn en dergelijke, en den lijder op een matras te laten slapen, welke met specerijachtige kruiden is opgevuld. Inwendig geve men den lijder een afkooksel van *Calam. Aromat. Angelica*, *Winterana*, *Kina* enz.; ook kleine gaven *opium* mogen hier toegediend worden. Men zoeke verder de onderdrukte huiduitwaseming te bevorderen door het *Pulvis Dower. Spir. Minder.*, alsmede de pisafscheiding te vermeerderen door de *scilla* en alle andere middelen, welke deze eigenschap bezitten.

Dikwijls ziet men, dat deze ziekte, niettegenstaande men meende, dat de zieke volkomen genezen was, op nieuw weder instort. In zoodanige gevallen neemt zij veel spoediger voortgang.

Larrey zegt, dat te Alexandrie, indien de zieke weder instortte, de kwaal spoedig tot den tweeden en derden graad overging, tegen welke slechts *Camphora* en in het bijzonder de *Opium Cort. Peruv.* met *Spir. vini* getrokken, iets uitwerkten. De zweren werden met azijn, *campher* en *Cort. Peruv.* en de ecchimoses met *Spir. Camphor. Styrax zalf*, zwavelpoeder enz. behandeld. Van 3500 schorbutieke zieken, stierven van den 20 Julij tot den 10 October 272. Bijna 2000 waren voor de overgaaf van Alexandrie genezen, 700 werden ingescheept en kwamen bijna alle genezen, tot op 6 à 7 dooden na, in Frankrijk aan. Nagenoeg 100 zeer gevaarlijke zieken bleven te Alexandrie achter, maar kwamen spoedig genezen binnen (*).

(*) Zie LARREY's Chirurgischer Bericht von der Französischen Expedition nach Aegypten und Syrien, pag. 456 tot 458.

Drukfeilen.

INLEIDING.

Bladz.	1	reg.	4	staat:	*acochymia*	lees:	*cacochymia.*
»	2	—	14	—	EUGALINUS	—	EUGALENUS.
»	29	—	20	—	MASORKY	—	MASOVSKY.
»	36	—	13	—	muratic.	—	muriatic.
»	38	—	9	—	ʒ IV	—	ʒ I—Iβ.
»	39	—	1	—	oestand	—	toestand.
»	40	—	1	—	Hb. Hysopi Sabinae	—	Hb. Hysopi
»	40	—	5	—	Rec.tific.	—	Rectific.
»	41	—	8	—	Cicute	—	Cicutae.
»	42	—	3	—	leggen	—	leiden.
»	69	—	9	—	1836	—	1826.
»	72	—	10	—	*Saviae*	—	*Salviæ.*
»	73	—	19	—	*Alcot*	—	*Alcohol.*
»	73	—	20	—	*nit.*	—	*nitri.*